

MONTENEGRIN JOURNAL FOR SOCIAL SCIENCES

Volume 9. 2025. Issue 1-2.

CIP - Каталогизација у публикацији
Национална библиотека Црне Горе, Цетиње
COBISS.CG-ID 32743952

ISSN 2536-5592

Publisher: Center for Geopolitical Studies

Center for Geopolitical Studies

Časopis *Montenegrin Journal for Social Sciences* upisan je u evidenciju
medija, Ministarstva kulture Crne Gore pod rednim brojem 782.

MONTENEGRIN JOURNAL FOR SOCIAL SCIENCES

Volume 9. 2025. Issue 1-2. Podgorica, September 2025.

Publishing this issue of MJSS was supported by the
Ministry of Science of Montenegro

Editor in Chief: Adnan Prekic

Managing Editor Assistant: Vukadin Nisavic

Editors: Zivko Andrijasevic, Dragutin Papovic, Ivan Tepavcevic, Milan Scekic.

International editorial board: John K. Cox, North Dakota State University, Fargo, UNITED STATES; Tvrtko Jakovina, University of Zagreb, Zagreb, CROATIA; Lidia Greco, University of Bari, Bari, ITALY; Helena Binti Muhamad Varkkey, University of Malaya, Kuala Lumpur, MALAYSIA; Vít Hloušek, Masaryk University, Brno, CZECH REPUBLIC; Adrian Hatos, Universitatea „Babeş-Bolyai” Cluj, ROMANIA; Srdja Pavlovic, University of Alberta, CANAD

Montenegrin Journal for Social Sciences is indexed in: CEOL - Central and Eastern European Online; ERIH PLUS; Google Scholar; Index Copernicus; CiteFactor; Scientific Indexing Services (SIS); ISRA - Journal impact factor; Electronic Journals Library; ROAD; General Impact Factor; OAJI - Open Academic Journals Index; Slavic Humanities Index.

Proofreading and lecture in English: Danijela Milićević

Proofreading and lecture in Montenegrin: Miodarka Tepavčević

Address: Danila Bojovića bb 81 400 Nikšić, Montenegro;

E-mail: mjss@ucg.ac.me

www.mjss.ucg.ac.me

Prepress and print: Pro file – Podgorica

Circulation: 100 copies

Volume 9. 2025. Issue 1-2. Podgorica, September 2025.

CONTENTS:

BREAKING AWAY FROM TIME AND HISTORY-SERBIA AND EUROPEAN INTEGRATION, 1987–1991 Dragan POPOVIC	p.7.
GENDER AND AGE DIFFERENCES IN SELF-ESTEEM AMONG ADOLESCENTS Đenita TUCE	p.37.
PUBLISHING ACTIVITY IN MONTENEGRO DURING THE RECONSTRUCTION PERIOD AND THE FIRST FIVE-YEAR DEVELOPMENT PLAN (1945-1952) Nenad PEROSEVIC, Natalija MILIKIC	p.63.
DIGITAL DEHUMANIZATION OF SOCIETY: THE NEW NORMAL IN A PERVERTED META-SOCIETY OF THE SPECTACLE Muedib SAHINOVIC	str.87.
WE DID NOT TORTURE: MORINJ CAMP AND THE POSSIBILITY OF RECONCILIATION IN MONTENEGRO Srdja PAVLOVIC	p.117.
MONTENEGRIN–SOVIET COOPERATION DURING THE 1970s AND EARLY 1980s Dragutin PAPOVIC	p.143.
REVIEW:	
TESTIMONIES OF DESCENDANTS OF CHETNIK LEADERS ON THE COMMUNIST REGIME-historical essay Milan SCEKIC	p.185.
HISTORY OF VIOLENCE - Book Review: Fahd Kasumović (ed.), Violence Against Women: Discourses, Perspectives, Lessons from BiH History Amir DURANOVIC	p.197.
REFLECTIONS ON THE HISTORY OF DUKLJA AND THE DUKLJANS- Book Review: Dragutin Papović, Discussions on the History of Duklja and the Dukljans Milan SCEKIC	p.205.
A MODERN INTERPRETATION OF THE MEANING OF LAW- Book Review: Miroslav Milović, Law as Potency – Essays on the Philosophy of Law Dragan JAKOVLJEVIC	p.211.
REFLECTIONS ON A TIMELESS NOVEL - Book Review: Živko Andrijašević, The Assassination of Franz Ferdinand Milan SCEKIC	p.215.
INSTRUCTIONS FOR AUTHORS	p.221.

Glavni i odgovorni urednik: Adnan Prekić

Sekretar redakcije: Vukadin Nišavić

Urednici: Živko Andrijašević, Dragutin Papović, Ivan Tepavčević, Milan Šekić

Međunarodni uređivački odbor: John K. Cox, North Dakota State University, Fargo, UNITED STATES; Tvrtko Jakovina, University of Zagreb, Zagreb, CROATIA; Lidia Greco, University of Bari, Bari, ITALY; Helena Binti Muhamad Varkkey, University of Malaya, Kuala Lumpur, MALAYSIA; Vít Hloušek, Masaryk University, Brno, CZECH REPUBLIC; Adrian Hatos, Universitatea „Babeş-Bolyai” Cluj, ROMANIA; Srđa Pavlović, University of Alberta, KANADA.

Montenegrin Journal for Social Sciences indeksira se u sljedećim naučnim bazama: CEOL - Central and Eastern European Online; ERIH PLUS; Google Scholar; Index Copernicus; CiteFactor; Scientific Indexing Services (SIS); ISRA - Journal impact factor; Electronic Journals Library; ROAD; General Impact Factor; OAJI - Open Academic Journals Index; Slavic Humanities Index.

Lektura i korektura na engleskom: Danijela Milićević

Lektura i korektura na crnogorskom: Miodarka Tepavčević

Adresa: Danila Bojovića bb 81 400 Nikšić, Crna Gora;

E-mail: mjss@ucg.ac.me

www.mjss.ucg.ac.me

Priprema i štampa: Pro file – Podgorica

Tiraž: 100 primjeraka

Volume 9. 2025. Issue 1-2. Podgorica, September 2025.

SADRŽAJ:

RAZLAZ SA VREMENOM I ISTORIJOM- SRBIJA I EVROPSKE INTEGRACIJE
1987–1991

Dragan POPOVIĆ..... str.7.

RAZLIKE U SAMOPOŠTPVANJU ADOLESCENATA PREMA POLU I UZRASTU

Đenita TUCE..... str.37.

IZDAVAČKA DJELATNOST U CRNOJ GORI TOKOM PERIODA REKONSTRUKCIJE
I PRVOG PETOGODIŠNJEG PLANA RAZVOJA (1945–1952)

Nenad PEROŠEVIĆ, Natalija MILIKIĆ..... str.63.

DIGITALNA DEHUMANIZACIJA DRUŠTVA: NOVO NORMALNO U
PERVERTIRANOM METADRUŠTVU SPEKTAKLA

Muedib ŠAHINOVIĆ..... str.87.

NISMO MUČILI: LOGOR MORINJ I MOGUĆNOST POMIRENJA U CRNOJ GORI

Srdja PAVLOVIĆ..... str.117.

CRNOGORSKO-SOVJETSKA SARADNJA TOKOM 70-IH I POČETKOM 80-IH

Dragutin PAPOVIĆ.....str.143.

PRIKAZI:

SVJEDOČENJA POTOMAKA I PORODICA ISTAKNUTIH PRIPADNIKA ČETNIČKOG
POKRETA O KOMUNISTIČKOJ VLASTI-Istorijski esej

Milan ŠĆEKIĆ..... str.185.

HISTORIJA NASILJA-Prikaz knjige: Fahd Kasumović (ur.), Nasilje nad ženama:
diskursi, perspektive, lekcije iz bh. povijesti

Amir DURANOVIĆ..... str.197.

PROMIŠLJANJA O ISTORIJI DUKLJE I DUKLJANA-Prikaz knjige: Dragutin
Papović, Rasprave o istoriji Duklje i Dukljana

Milan ŠĆEKIĆ..... str.205.

MODERNO TUMAČENJE SMISLA PRAVA-Prikaz knjige: Miroslav Milović,
Pravo kao potencija – Eseji o filozofiji prava.

Dragan JAKOVLJEVIĆ..... str.211.

VANVREMENSKI ROMAN-Prikaz knjige: Živko Andrijašević, Ubistvo Franca
Ferdinanda.

Milan ŠĆEKIĆ..... str.215.

UPUTSTVA ZA AUTORE..... str.221.

Review

VANVREMENSKI ROMAN

Prikaz knjige: **Živko Andrijašević**, *Ubistvo Franca Ferdinanda*,

Centar za Geopolitiku, Podgorica, 2024. str. 250.

Milan ŠČEKIĆ¹

University of Montenegro – Faculty of Philosophy – Nikšić, Montenegro

email: milans@ucg.ac.me

Centar za geopolitiku objavio je krajem 2024. godine roman crnogorskog historičara Živka Andrijaševića *Ubistvo Franca Ferdinanda*. Dvije godine nakon publikovanja svog prvog romana *Kraljica i njeni prijatelji*, koji je kod čitalaštva naišao na odličan prijem, Andrijašević se čitalačkoj publici predstavlja novim, zasigurno mnogo boljim, inovativnijim, zrelijim i zanimljivijim ostvarenjem koji čitaocima neće ostaviti ravnodušnim, a u kome se bavi problematikom o kojoj historičari odavno nemaju što novo da kažu. I što je najgore, u traganju za nalogodavcima ovog ubistva, nijesu odmakli dalje od Bosne i Srbije.

Za razliku od svojih kolega koji su nalogodavce ubistva austrougarskog prijestolonasljednika Franca Ferdinanda tražili po bosanskim gudurama i Srbiji, velika erudicija, pažljiva analiza istorijskih izvora, brojne indicije i logika odveli su Andrijaševića u drugom pravcu, daleko od Balkana, gdje se začudo do sada

¹ **MILAN SCEKIC**: (1979. Bar) He studied history at the Faculty of Philosophy in Kosovska Mitrovica. He completed his postgraduate studies at the Faculty of Law of the University of Donja Gorica (Department of International Relations). He graduated in 2012 on the topic “Montenegrin diplomacy in the Balkan Wars”. He completed his doctoral studies at the University of Montenegro in 2025 with the dissertation titled: Albanians in Montenegro 1945–1955 – Modernization and Identity. From 2008 to 2017 he worked in elementary schools “Anto Đedović”, “Mrkojevići”, “Yugoslavia” and the Secondary School of Education in Bar, and from October 2017 to September 2018 as Senior Researcher at the Historical Institute of Montenegro. In the same year he was aged as a teaching assistant at the Faculty of Philosophy in Nikšić at the Department of History.

niko od istoričara, a kamoli romanopisaca, nije usudio da potraži odgovorne za ovo ubistvo – u carsku Rusiju. Tačnije u visoke dvorske krugove i obavještajne strukture kojima je, prema piščevim tvrdnjama, a što ima logike, evropski rat bio nasušno potreban.

Iako se u historiografiji kao organizatori atentata koji se desio u Sarajevu 1914. godine, a koji je bio povod za rat kakav ljudska civilizacija do tada nije zapamtila, uglavnom optužuju bosanski omladinci i Dragutin Dimitrijević-Apis, čemu je naivno podlegao i veliki istoričar Vladimir Ćorović (*Odluku da izvrše atentat na Franca Ferdinanda donelo je nekoliko omladinaca iz Bosne i Hercegovine, koji su se, kao đaci i radnici, nalazili u Beogradu*), koji je, vjerujemo, o ovom događaju znao više nego što je u knjigama napisao, Andrijašević kroz usta svog glavnog junaka, ruskog generala G. A. Stavrogina, načelnika balkanskog departmana Glavne obavještajne uprave Generalštaba ruske vojske, odlučno odbacuje takve tvrdnje. I kombinacijom fikcije, istorijskih izvora i činjenica vrši rekonstrukciju ovog događaja. Štaviše, izuzetnim stilom i nevjerovatnom imaginacijom, nesvojstvenom romanopiscima na ovim prostorima, vodi čitaoce kroz vrijeme, na sastanke ruskih obavještajnih službi, upoznaje ih sa ruskom saradničkom mrežom na Balkanu, ruskim ustanovama, državicima, geopolitikom velikih evropskih sila, prilikama na Balkanu početkom 20. vijeka i ukazuje im ko je imao motiv da ubije Franca Ferdinanda. A to je, prema autorovom kazivanju, bio neko mnogo moćniji, autoritarniji i opasniji od potpukovnika Dragutina Dimitrijevića Apisa, njegovih ubica i usijanih mladobosanskih glava.

Iako kao romanopisac nema obavezu da dokazuje svoje tvrdnje, što mu omogućava da lakše dođe do nalogodavaca ovog ubistva, samo oni koji ne poznaju autorovu posvećenost nauci, radnu etiku i erudiciju, tvrdiće da autor bez ikakvog osnova optužuje određene krugove u Rusiji za atentat na Franca Ferdinanda. Jer za to, kako istoričari vole da kažu, ne postoje čvrsti dokazi koji bi ih direktno odveli do nalogodavaca ovog ubistva. Pritom zanemaruju činjenicu da službe ne praktikuju da ostavljaju dokaze o umiješanosti u zločine.

Zato su oni koji smatraju da će u inostranim arhivima pronaći nalog o ovom ubistvu, ili pak dokument koji bi kompromitovao ruske državne

institucije da su sudjelovale u atentatu na Franca Ferdinanda, blago rečeno naivni. A naivni su i oni koji smatraju da ne postoje istorijski izvori i indicije koje ukazuju da su izvjesni ruski državni činovnici, sve su prilike, bili upleteni u atentat na austrougarskog prijestolonasljednika. Autor ih je, u to nema sumnje, jasno uočio i poljuljao tvrdnje koje su decenijama opstajale u historiografiji i vrijeđale inteligenciju – da su ubistvo austrougarskog prijestolonasljednika Franca Ferdinanda organizovali bosanski đaci, nepismeni seljaci i Dragutin Dimitrijević Apis! Jer kada bi se tako lako i spontano ubijali državnici i krunisane glave, kako nas uvjerava historiografija, tajne policije i obavještajne službe ne bi imale što da rade.

Andrijašević ne dijeli mišljenje da su Franca Ferdinanda ubili bosanski đaci, seljaci i Apis. Naprotiv, ukazuje da je u Sarajevskom atentatu Apis imao ulogu izvođača radova, bosanski mladići i seljaci su posredstvom Apisovih saradnika nesporno izvršavali njegove, a Apis naloge ruskih službi. Iako istoričari teško mogu dokazati tvrdnje o sudjelovanju ruskih službi u atentatu na Franca Ferdinanda, budući da je Apis bio gospodar života i smrti u Srbiji, gdje je pomen njegovog imena ljudima ledio krv u žilama, Apisu je mogao da izdaje naređenja ovakve prirode samo neko koga nije smio da odbije. Jer, kako autor ističe: *Mali je čovjek Apis da svojom odlukom ubije prijestolonasljednika i izazove rat sa jednom carevinom. On se u to ne bi smio upustiti bez nečijeg nagovora i odobrenja.* S obzirom na to da srpska vlada nije imala udjela u ovom atentatu, budući da je Srbija bila iscrpljena u balkanskim ratovima i nije bila spremna za rat sa moćnom Carevinom, Andrijašević ukazuje da svi putevi do nalogodavaca ovog ubistva vode u Rusiju. Autor ujedno time optužuje Rusiju da je izazivač Prvog svjetskog rata, čime problematizuje tvrdnje srpske historiografije da je najveći globalni sukob koji je svijet zapamtio do tada izazvala Njemačka.

Romanopisac ukazuje da su Francu Ferdinandu došli glave krugovi bliski Velikom knezu Nikolaju Nikolajeviču, koji su u evropskom ratu vidjeli jedinstvenu šansu da spasu Rusiju od revolucije u koju je neumitno srljala, ali i da ionako imućni pojedinci, poput Velikog kneza Nikolaja Nikolajeviča, još više napune džepove državnim novcem i time postanu moćniji nego što su uistinu bili. Zato

je dolazak Franca Ferdinanda da prisustvuje manevrima austrougarske vojske u Bosni i Hercegovini 1914. godine trebalo iskoristiti da ga Apis sa društvom *odvede sa ovog svijeta*. Jer će njegovo ubistvo izazvati Austrougarsku da objavi rat Srbiji, što nakon poraza u ratu sa Japanom i poniženja za vrijeme aneksione krize, Rusija neće ravnodušno posmatrati. Ostalo je istorija i uglavnom je poznato čitalaštvu.

No, znatno interesantnija od misteriozne pozadine ubistva Franca Ferdinanda je autorova moć imaginacije koju, zahvaljujući izuzetnom spisateljskom šarmu, prezentuje kao faktografiju, plastično ožvljava duh vremena o kome piše i nastoji da objasni kako su otprilike funkcionisale obavještajne službe početkom 20. vijeka, čime uvjerava čitalaštvo da se organizacija atentata na Franca Ferdinanda uistinu odigrala onako kako ju je opisao. Tim prije jer Andrijašević u svojim romanima praktikuje da imaginaciju kombinuje sa istorijskim izvorima i činjenicama, što čak i obaviještene čitaocice i dobre poznavaoce ove problematike zbunjuje i dovodi u dilemu gdje se završava faktografija i počinje imaginacija i obrnuto.

Zato Andrijaševićevi romani podjednako impresioniraju i laičku i stručnu javnost. A autoru se mora odati priznanje što je kompleksnu problematiku učinio razumljivom i zanimljivom, kako onima čija su znanja o ovom događaju skromna, tako i onima koji su dobro upućeni u ovu tematiku. I jedni i drugi, vjerujemo, podjednako će uživati čitajući ovaj unikatni roman. S obzirom na to da problematika kojom se bavi Andrijašević u ovom romanu ima znatan broj poklonika u inostranstvu, šteta bi bilo da se roman ne prevede na neki od vodećih svjetskih jezika i učini dostupnim inostranoj čitalačkoj publici.

Posebnu korist od romana imaće istoričari jer je Andrijašević svojom koncepcijom i načinom promišljanja o ubistvu Franca Ferdinanda uzdrmao historiografska istraživanja koja su inspirisana neubjedljivom polaznom pretpostavkom – da su Apis, bosanski školarci i seljaci likvidirali austrougarskog prijestolonasljednika. Time je širom otvorio vrata za nova tumačenja i promišljanja o ubistvu Franca Ferdinanda. Jer su prethodna, uprkos činjenici da su se njima bavili veliki istoričari koji su stvorili djela nesporne naučne i

saznajne vrijednosti, poput Vladimira Ćorovića i Vladimira Dedijera, ipak manjkava kada je u pitanju atentat na Franca Ferdinda.

Crna Gora u Andrijaševiću odavno ima velikog intelektualca, izuzetnog naučnika i historičara, a unazad nekoliko godina crnogorska književna scena dobila je odličnog, modernog i autentičnog romanopisca čija književna djela nailaze na nepodijeljene simpatije kod čitalačke publike. Jer se Andrijašević u svojim romanima ne bavi tričarijama koje su posljednjih godina preplavile književnu scenu, već misterioznim historijskim temama na koje publika dobro reaguje jer su zanimljive, čitaju se s lakoćom i velikim interesovanjem.

Iako i prethodni roman (*Kraljica i njeni prijatelji*) zaslužuje sve pohvale, u romanu *Ubistvo Franca Ferdinanda* autor je iskazao još veću kreativnost, zrelost i spisateljski dar kakav nijesmo vidjeli ne samo na crnogorskoj već i na regionalnoj književnoj sceni. Zato smo sigurni da je Andrijašević stvorio djelo koje će ga nadživjeti i koje će zasigurno i za stotinu godina biti podjednako aktuelno, moderno, provokativno i interesantno kao što je danas.